

Aspectes d'*El saltamartí*, de Joan Brossa

LIBRES POESIA / 25 JUNY, 2019

Una de les peces que més bé expressa la poètica d'*El saltamartí* és «Poema»
 La boira ha tapat el sol.

Us proposo aquest poema. Vós mateix en sou el lliure i necessari intèrpret.

Presenta un fet, la boira tapant el sol, que podria ser qualsevol altre. I això mateix és el poema. A partir d'aquí segueix una espècie de metapoema dirigit al lector que és gairebé una instrucció sobre com llegir la resta del llibre. Tal com diu Gimferrer al pròleg, l'obvietat referencial dels poemes desconcerta el lector, que no sap què més esperar-ne — o si ho ha de fer— i pot acabar buscant tres peus al gat. És interessant que digui que el lector és a la vegada «lliure i necessari». Lliure perquè Brossa no imposaria res més que la llibertat; necessari perquè la constatació de la boira tapant el sol necessita un interlocutor o que completi la comunicació. La situació d'aquesta proposició tan simple, referencial i neutra, en un llibre de poemes ja té una intenció en si mateixa i evidentment ja interpel·la al lector; però aquí la figuració de la realitat queda reduïda a un fet simple, un vers, i la interpellació al lector, que es dóna per suposada en la majoria de poemes, n'ocupa quatre. Com si girés el mitjà d'una poètica que ja és simple, que redueix l'expressió —no l'expressivitat— al mínim, aquí ens n'ensenya el teixit.

Si la poesia és una representació de la realitat, en Brossa la realitat del senyor Joan Brossa és pràcticament la mateixa que s'expressa en el poema. Autor i poema estan íntimament lligats. A més, en el cas de Brossa, el seu immens arxiu permet d'establir constantment relacions entre aspectes concrets de la seva realitat quotidiana i una peça o, en el cas de Iavoc, més d'una. Tenim conservada una fitxa de vacunació de Iavoc, el gos de Magda XXX, amiga de Brossa. «Iavoc» és el títol d'un poema d'*El saltamartí* que descriu el gos, que deu ser un beagle o alguna cosa semblant —ho podem saber per la descripció acurada que en fa Brossa en el poema i pel pes que indica la fitxa. Conèixer el referent *real* del poema no és res que ens hagi d'importar gaire, generalment; en canvi, sí que ens importa, i molt, que existeixi aquesta possibilitat. Això és així perquè indica el lligam travat de l'obra, del símbol, amb el seu referent. El camí que va dels sonets als poemes visuals o objecte és una simplificació d'aquesta referencialitat, però mai la deixa estar: Brossa gairebé mai no es deslliga de la seva realitat, sinó que més aviat l'explota tant com pot per fer-la expressiva, ni que sigui per la simple intenció de crear un cert impacte estètic —tot i que

aquest mateix efecte ja mereix tota una reflexió. D'aquí ve, també, el component moral i polític que recorre bona part de la seva producció.

Hi ha una figuració constant al llarg del llibre que es manifesta de diverses maneres.

Brossa, partint del surrealisme més, diguem-ne, abstracte, creia que ja es tenien les eines del subconscient necessàries per retratar la realitat des de perspectives diferents a les habituals, tant quotidianes com poètiques. Ja no cal recórrer als somnis, l'inconscient ni les figures hipnagògiques. Ja no li feia falta l'evasió de la immediatesa, sinó que podia fer una poesia eminentment figurativa. Ara bé, tot i que aquest caràcter de la seva poesia és constant es va manifestant de maneres diferents: d'una manera juganera, Brossa va canviant les possibilitats d'expressió de la seva poètica. Un cas exemplar són els poemes «Avui» i «Cel d'hivern», de les pàgines 30 i 31. Indico el número de pàgines perquè és necessari que estiguin acarats. A «Avui» Brossa hi diu que «la claredat donada per la lluna és extraordinària» i el següent comença dient que

ahir a les onze,
la claredat donada per la lluna
era extraordinària.

Molt sovint l'edició de poesia ha de tenir en compte la paginació —si és que l'editor en té bona cura— per no partir poemes i dificultar-ne la lectura. Però en aquest cas Brossa presenta el text mateix, les lletres impreses en una pàgina que tu, lector, tens davant, com un objecte estètic en si mateix que podries arrencar del llibre i emmarcar. No ens importa el significat de les paraules expressades sinó la relació que estableix entre els dos poemes-objecte: parla de la claredat de la lluna com podria parlar de qualsevol altra cosa, però la disposició dels poemes i el joc que estableixen és el que realment ens ha d'interessar. Tot plegat és un primer pas cap al que seran els poemes visuals primer i els poemes-objecte escultòrics o monumentals després. De fet, a *El saltamartí* hi ha els primers poemes visuals, cosa que ja indica la direcció que anirà seguint.

El primer a tractar el text imprès com a objecte estètic en si mateix fou Mallarmé; la tradició que se'n deriva passa per Apollinaire, Papasseit i arriba, és clar, a Brossa, que és potser qui la radicalitza més i ja no és el text imprès, sinó que el text s'encarna en objecte fora del seu àmbit tradicional, la pàgina, per ser objecte tangible, palpable. A això s'hi suma, és clar, la destrucció del text verbal com a tal: les lletres són la unitat bàsica d'aquests objectes compostos que són els textos i les paraules i cal reduir la complexitat tant com es pugui per establir una comunicació més pura, més directa. Per tant, aquesta destrucció no comporta en cap cas una impossibilitat significativa. Les lletres no deixen de ser símbols i Brossa no deixa d'intentar establir una sintaxi, un ordre expressiu. Un dels problemes que hom pot trobar en aquest projecte, però, és que la simplificació de l'expressió duu a una abstracció molt més pronunciada que la inicial: la manca de referents a l'hora de moure's en aquest espai comunicatiu fa que el lector-espectador quedi desconcertat —en el millor dels casos— o simplement no sigui capaç de sentir-se interpeilat. Diu Marrugat que «les seves reflexions [les de Mallarmé sobre el llenguatge] serviren com a base a la desconfiança respecte del llenguatge que manifestava contínuament Valéry i que no li deixà altre camí que la infinita explotació d'aquest en el poema per tal de fer-lo més i més significatiu.»¹ Això no deixa de ser semblant al que li proposa Foix en recomanar-li que escrigui sonets. El domini del llenguatge li havia de permetre conèixer les seves possibilitats expressives —no com els surrealistes, que li demanaven una cosa que no es pot fer. Com si fos el vers donat de Valéry, per a Brossa la realitat és el punt de partida del poema. Això que en principi passa en qualsevol acte d'escriptura d'un poema, en Brossa és sensiblement més radical: no l'expressió simbòlica de la realitat, sinó la realitat mateixa, que intenta expressar minimitzant el marge que separa el mot-símbol de la cosa significada.

En aquest sentit i com explica Enric Balaguer, Brossa entronca amb una altra tradició avantguardista: la del *ready-made* o l'art trobat. Aquesta tradició consisteix a agafar un objecte i treure'l del seu context per poder observar-lo des d'una perspectiva diferent, el qual adquireix, així, un nou significat. És una estratègia que ja es practica d'una manera més o menys natural en el llenguatge, ja que les diferents situacions poden fer variar el significat d'un mot —i si la situació és un text literari, encara més. Però en el cas de Brossa i els altres avantguardistes, la gràcia és que l'objecte trobat no tingui, a priori, una implicació estètica, que no formi part del que *toca* que aparegui en un poema però l'hi fas

aparèixer amb calçador. Només el fet d'incloure aquest element en l'espai del poema fa que el receptor, el lector, l'observi des d'una perspectiva que no és l'habitual, perquè ara aquest és un element poètic i per tant té una càrrega simbòlica diferent de l'habitual.

En definitiva, Brossa fa dues operacions que es complementen a *El saltamartí*: d'una banda, intenta simplificar tant com pot el missatge per tal d'expressar la realitat d'una manera tan immediata com sigui possible. De l'altra, proposa una realitat que no és objecte d'un poema, normalment. Això implica una certa complicació en el simbolisme, ja que el fet de trencar la perspectiva habitual sobre un objecte comporta afegir al seu sentit habitual el nou que agafa en formar part del poema, cosa que aparentment resulta contradictòria amb la primera operació. D'aquí que tan sovint la intenció de simplificar la comunicació acabi portant a fer-la més complexa o més mediada, que arriba a requerir uns coneixements teòrics específics.

Un altre dels problemes que pot comportar aquesta manera de fer és que la proposta estètica és molt interessant —i un clàssic de l'art contemporani: quants artistes no han volgut comunicar l'objecte directament, sense la mediació d'un llenguatge en crisi?— però es pot tornar banal. El joc, l'ocurrència, l'acudit, tot són estratègies vàlides, però no sempre són fàcils de rebre. Per això és important que es reediti Brossa i, si pot ser, que se'l llegeixi i s'expliqui el seu projecte i la seva obra. L'interès de la publicació, que no és el mateix que l'interès del llibre, és força clar —i l'expressava Carles Rebassa en [aquest article](#)—: tothom sap alguna cosa de Brossa i més o menys tothom n'ha llegit poemes. Però la vigència de la seva poesia no s'acaba d'aprofitar. Hi ha una certa operació de recuperació d'alguns autors dels quals tothom parla però és possible que no tothom llegeixi —vegeu la crítica que fa Gimferrer a la còmoda condició de clàssic en la que hem instal·lat a Brossa. I és important que el llegat que va de la segona meitat del segle xx fins ara no es perdi, més que res perquè és l'enllaç entre els anteriors i els actuals i les tradicions estroncades fan de mal empeltar.

1. Marrugat, Jordi: *El saltamartí de Joan Brossa: les mil cares del poeta*. Tarragona, Arola Editors, 2009, p. 27. [📄](#)

ETIQUETES: [ART TROBAT](#) [AVANTGUARDA](#) [DUCHAMP](#) [EL SALTAMARTÍ](#) [JOAN BROSSA](#) [JORDI MARRUGAT](#) [MALLARMÉ](#)

GERARD CISNEROS | ÚLTIMES PUBLICACIONS

(Manresa, 1989). És llicenciat en Filosofia a la Universitat de Barcelona i màster en Estudis Avançats en Llengua i Literatura Catalanes. Es dedica a la docència en educació secundària. Ha publicat el llibre de poemes *D'epitalami, res*, (Metèora, 2017; Premi Cadaqués a Rosa Leveroni), la plaquette «Bolets» (Gnurf, 2012) i les traduccions *Poeta de les Cendres*, de Pasolini (Edicions Poncianes, 2015) i la selecció de poemes «Milestones, 13», d'Allen Ginsberg (Edicions Poncianes, 2015).

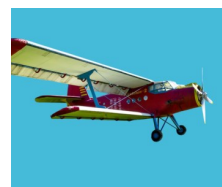
Articles relacionats

D'alguns elements (barrocs) en la poesia de Pere Gimferrer

Brossa 2019

Marta Ro'als, l'ambició de tocar el cel

